

Fugleværnsfondens start og udvikling

HENRIK KNUTH-WINTERFELDT†, BESTYRELSESMEDLEM,
OG MARTIN IVERSEN, FORMAND FOR FUGLEVÆRNSFONDEN

Fugleværnsfonden blev stiftet i en periode, hvor angrebene på naturen havde et omfang, som vi i dag knap kan fatte. Udretning af vandløb og dræning af moser, søer og enge var gennemført over hele landet eller var i fuld gang med at blive realiseret. Jeg vil blot nævne nogle enkelte: Skjern Å, Fiil Sø og Vest Stadil Fjord. Der var samtidig konstateret en katastrofal nedgang i bestanden af rovfugle, dels på grund af jagt, dels på grund af forgiftning med DDT og tungmetaller.

Det er svært i dag at forstå, at disse angreb på naturen gennem en årrække havde kunnet foregå uden nogen større debat. Men vor viden om, hvor de værdifulde natur- og fugleområder var, og hvad de indeholdt, var meget mindre end den er i dag, ligesom interessen for at beskytte naturen var meget mindre dengang.

De første skridt

Det var nogle få idealistiske og fremsynede personer, der råbte op, og som stod bag de initiativer, som blev taget. En af de centrale personer i den forbindelse var Lorenz Ferdinand.

Lorenz Ferdinand igangsatte i sidste halvdel af 1960erne en landsdækkende registrering af de større danske fuglelokaliteter, som i flere omgange er blevet videreført og udbygget af Dansk Ornitologisk Forening (DOF).

Arbejdet med at igangsætte en sådan registrering førte uvilkårligt over i overvejelser om, hvordan man kunne beskytte fuglelokaliteterne og fuglelivet. Bortset fra en række fredninger var langt de fleste naturområder på daværende tidspunkt helt uden beskyttelse, og der var som nævnt meget lidt forståelse i befolkningen for behovet for naturbeskyttelse.

Lorenz Ferdinand brændte for fuglenes sag, og han samlede i midten af 1960erne en lille gruppe af personlige bekendte med tilknytning til DOF. Det drejede sig bl.a. om overlæge Erik Halkier, redaktør Torben Meyer og kontorchef Thorvald Frølich. Møderne blev holdt i Lorenz Ferdinands hus i Jonstrup Vang, hvor de drøftede, hvad der kunne gøres. De blev hurtigt enige om, at der var behov for en varig sikring af vigtige fugleområder,

og at det bedst kunne ske ved at købe dem. For at skaffe penge til opkøbene tog man initiativ til at stifte Fugleværnsfonden, der fik til opgave at opkøbe, sikre og forvalte vigtige fugleområder.

Stiftelsen

Fugleværnsfonden blev stiftet i forbindelse med DOFs 60 års jubilæum i 1966. Der var enighed om, at det skulle være en uafhængig fond med egen bestyrelse, og der blev også lagt vægt på, at det blev en bestyrelse sammensat af både medlemmer, der var kendt og agtede i offentligheden, samt af personer med ornitologisk ekspertise. Fondens første formand blev højesteretssagfører Oscar Bondo Svane.

Under indtryk af vådområdernes rivende tilbagegang og den sørgelige situation for rovfuglene blev det fremhævet i fondens love, at der navnlig skulle lægges vægt på at bevare og skabe fuglelokaliteter, der tjente som yngle- og rasteplasser for rovfugle og for fugle tilknyttet sumpede og vandrige områder (ande- og vadefugle).

Der blev straks nedsat en gruppe, der skulle undersøge, hvordan man kunne skaffe midler til at finansiere fonden og dens opkøb. Det startede i det helt små. En væsentlig indtægtskilde var auktion over bøger o. lign. skænket til DOF og salg af fugleplancher, postkort og anden fugle-merchandise. Der blev også stillet to store sparegrise op til DOFs arrangementer, ligesom giroindbetalinger fra medlemmerne finansierede Fugleværnsfonden de første mange år.

Hovedkraften bag Fugleværnsfondens succes de første mange år var Lorenz Ferdinand, der også var formand for DOF i mange år. Foto: Anni Ferdinands arkiv.

† HK-W afgik ved døden den 13. april 2016

I 1966 havde DOF ca. 2500 medlemmer, så det var i sagens natur begrænset, hvad medlemmerne kunne bidrage med. Men hvis man tager inflationen i betragtning, er der ingen tvivl om, at fonden fra starten blev godt modtaget af medlemmerne. Dengang udgjorde renterne af den indsamlede formue tillige et væsentligt bidrag på grund af det høje renteniveau. Omvendt har fonden altid haft det princip, at alle køb blev gennemført kontant, således at økonomien ikke blev belastet af renteudgifter.

I de første år, dvs. 1966-75 udgjorde fondens samlede indtægter 431 000 kr. fordelt på bidrag fra medlemmer, salg og auktioner, renter og legater og fonde (Tab. 1), mens fonden endnu ikke modtog nogen testamentariske gaver.

De første reservater

I denne første periode, hvor fonden trådte sine barne-sko, erhvervede den øen Ægholm ved gave, købte tre parceller på Nyord samt Gulstav Mose og ejendommen Tryggelev Nor på Sydlangeland.

Købet af Tryggelev Nor udgjorde et vendepunkt for fonden. Der var stor opmærksomhed om købet, og det viste sig hurtigt, at fuglelivet udviklede sig meget posi-

tivt på grund af de gennemførte plejeforanstaltninger og det gradvis indførte jagtstop. Medlemmerne, og også en række legater, blev for alvor opmærksomme på Fugleværnsfonden, og indtægterne steg betydeligt (Tab. 1).

Når vi ser på den efterfølgende periode fra 1976 til '82, bliver det tydeligt, at Fugleværnsfonden er gået ind i en periode, hvor indtægterne er voksende, og nu figurerer også arv som en vigtig indtægt.

Hvor de samlede indtægter for perioden 1966-75 som nævnt var på 431 000 kr., var indtægterne i de følgende syv år (1976-82) på 1 587 000 kr.

I løbet af den sidste periode erhverves således også følgende ejendomme: Roholm, Salme Nor, parceller på Bøvling Klit og en del af Agerø ved Mors. Desuden blev Bøjden Nor erhvervet af Karen Krieger-Fonden og overdraget til Fugleværnsfondens administration.

Opkøb skal følges af drift

I de første årtier var købet af nye fugleområder naturligt nok højt på bestyrelsens dagsorden, mens man kun gradvis blev fuldt opmærksom på, at købet af hvert nyt område medførte betydelige udgifter til administration, pleje og rekreative faciliteter. Indtægterne var godt nok

Ægholm nord for Nyord var Fugleværnsfondens første reservat og i dag yngleplads for Skarver. Foto: Allan Gudio Nielsen.

Tab. 1. Fugleværnsfondens indtægter i perioden 1966-75 og i perioden 1976-82. Alle beløbsangivelser i absolutte tal.
Kilde: Fugleværnsfondens årsregnskaber.

Periode	Indsamlede beløb	DOF-salg og auktioner	Renter	Legater og fonde	Arv	Total
1966-1975	181 365	71 593	83 497	95 000	0	431 000
1976-1982	579 258	79 841	170 606	524 000	233 820	1 587 000

voksende, men det var udgifterne også. I takt med købet af stadig flere naturområder blev det nødvendigt at styrke fondens sekretariatsmæssige betjening. Der skulle føres forhandlinger med myndigheder og landmænd, der skulle skrives ansøgninger om tilskud fra fonde og myndigheder, områderne skulle forvaltes og plejes osv.

Problemet med at få økonomien til at hænge sammen blev således et mere og mere presserende diskussionsemne i bestyrelsen. Gradvis blev der imidlertid opnået enighed om, at en velkonsolideret økonomi på både kort og længere sigt tjente fondens formål bedst. Der blev skruet ned for erhvervelserne af nye områder, og der blev lagt større vægt på tilskud til drift og pleje af reservaterne. Efterhånden blev der opbygget en likvid kapital, der havde karakter af en grundfond, som skulle tjene som værn mod dårligere tider. Og samtidig blev der opbygget et velfungerende sekretariat, der i årenes

løb voksede og blev mere og mere professionaliseret.

Fra en enkelt ansat i 1990 er der således i dag fem ansatte, som alle har kontor i Fuglenes Hus: En naturvejleder, som står for guidede ture og arrangementer i reservaterne, en biolog, som bl.a. styrer de store projekter, en naturforvalter, der tager sig af de praktiske plejeforanstaltninger i reservaterne samt administrerer fondens landbrugstilskud, en kommunikationsarbejder og en direktør, som står for det overordnede ansvar over for bestyrelsen.

Fokus på formidling og større projekter

I årene 1969-1980 udgav Fugleværnsfondens årligt et magasin ved navn *Fugleværn*, som meget lignede vore dages *Fugle og Natur*. *Fugleværn* skulle være et kit, der bandt fondens venner sammen. Her kunne man informere om fon-

Lige fra begyndelsen var sikring af gode oplevelsesmuligheder for befolkningen en meget væsentlig målsætning for Fugleværnsfondens. Foto: Allan Gudio Nielsen.

Sammensætningen af Fugleværnsfondens bestyrelse har altid skullet sikre, at der både var juridisk, økonomisk, biologisk, praktisk og ejendomshandelsekspertise til rådighed. Fra venstre ses: Henning Bach Christensen, Christian Hjorth, Per Carsten Pedersen, Bent Wigh, Elise Frydensberg (daværende direktør i Fonden), Torben Bøgeskov, Lorenz Ferdinand, Leif Clausen, Martin Iversen, Eyvind Lyngsie Jacobsen og S.A. Rasmussen. Foto: Anni Ferdinands arkiv, marts 2001.

dens og fuglenes ve og vel, men da DOF i 1981 begyndte at udgive *Fugle (senere Fugle og Natur)*, blev *Fugleværn* afløst af en egentlig årsberetning, som den dag i dag er et vigtigt medie for fonden og for alle dens støtter.

I begyndelsen af 1990'erne blev der indgået en aftale med Aage V. Jensens Fonde (nu Aage V. Jensen Naturfond) om finansiering gennem en flerårig periode af opførelse af fugletårne, skjul, gangbroer og andre publikumsfaciliteter på en række af Fugleværnsfondens reservater. Det var en meget generøs gestus fra Aage V. Jensens Fonde, som var afgørende for, at reservaterne formidlingsmæssigt blev bragt op på et nyt niveau. Fugleværnsfonden blev således i løbet af 1990'erne toneangivende i Danmark m.h.t. at give publikum mulighed for gode fugle- og naturoplevelser uden at forstyrre, og fonden har givetvis inspireret andre fonde og offentlige myndigheder til en bæredygtig formidling.

I årene 2003-08 gik fondens formidlingsindsats endnu et gear op. I projektet *Fugle for Folket* blev publikumsfaciliteterne på reservaterne opgraderet og væsentligt udbygget. Nu fik endnu flere mennesker endnu bedre muligheder for at opleve naturen og fuglene på tæt hold. Fugleformidlingen blev bredt ud til langt flere. Atter var det Aage V. Jensen Naturfond, der muliggjorde projektet med en markant donation.

Gennem en længere årrække har Friluftsrådet gennem løntilskud sikret, at Fugleværnsfonden har kunnet råde over en fast ansat naturvejleder, der står for formidling og et stort antal ture på reservaterne, og som har ansvaret for udarbejdelse af plancher og foldere til publikum.

Gennem den stadig voksende professionalisering af arbejdet i sekretariatet er der etableret et velfungerende samarbejde med legater og fonde, der yder tilskud til naturplejeprojekter og friluftsfaciliteter. I de seneste år har Fugleværnsfonden fx fået milliontilskud fra A.P. Møllers Fond og 15. Juni Fonden til et meget stort EU LIFE-projekt for Sølsted Mose i Sønderjylland, der gennem vandstandsstigning og rydning af vegetation har til formål at genskabe tørvemosen og fremme forholdene for fugle- og planteliv og den ekstremt sjældne fisk, dyndsmerringen.

Arv er livgivende

De løbende støttebidrag og gavebreve udgør et meget vigtigt fundament for fonden. Bidragene har været ret stabile og afspejler en meget trofast kreds af bidragydere. Inden for de seneste år har de direkte bidrag dog vist en vigende tendens, som samtidig afspejler, at DOF

i 2010 indførte et frivilligt naturbeskyttelsesbidrag for sine medlemmer (ved siden af det årlige kontingent). 15 % af disse bidrag tilfalder Fugleværnsfonden.

Gennem nu mere end 25 år har Fugleværnsfonden imidlertid stadig mere regelmæssigt modtaget større eller mindre testamentariske gaver. Disse er blevet en stadig vigtigere del af fondens økonomi, og i bestyrelsen betragter vi det som en stor tillids erklæring til Fugleværnsfondens arbejde. Det skaber derfor altid glæde i bestyrelsen og sekretariatet, hver gang det sker, fordi man kan ånde lidt friere igen. Fugleværnefonden har i de sidste 10 år i gennemsnit haft omkring 1,8 mio. kr. om året i indtægter fra arv. Tilbage omkring 1990 var gennemsnittet tilsvarende omkring 350 000 kr. (ca. 590 000 nutidskroner), så den positive udvikling har været markant (Fig. 1).

Det samme kan siges om fondens egenkapital, som i årene løb er vokset, så den med udgangen af 2015 udgør 5 mio. kr. i grundfond og ca. 6 mio. kr. i likvid kapital som buffer. For bestyrelsen er det afgørende, at vi har en passende buffer til at imødegå trange tider, så reserverne alligevel kan forvaltes på en god måde.

Dobbelt så mange mænd som kvinder betænker Fugleværnsfonden i deres testamente, og rent geografisk kommer der flest testamentariske gaver fra hovedstadsregionen. Denne karakteristisk gælder stort set også de medlemmer af DOF, der giver økonomisk bidrag til fonden i form af gaver, hvor omkring 69 % af bidragyderne er mænd og 31 % er kvinder. Aldersmæssigt er

der en overvægt af 50+ og 60+ blandt Fugleværnsfondens bidragydere.

Fonden har så længe, man ser tilbage, med mellemrum haft økonomisk åndenød. Det har givet anledning til omprioriteringer og besparelser, men det har aldrig haft en kritisk karakter, fordi fonden gradvis har fået opbygget en grundfond og samtidig har en likvid reserve – begge placeret i obligationer. Alle fondens ejendomme er optaget til nul i regnskabet, fordi de efter lovene ikke kan sælges.

Med en lang periode med stærkt stigende jordpriser har det i en årrække været meget vanskeligt at købe nye arealer. Alligevel er det lykkedes, og erhvervelserne har hovedsagelig været fondsfinansierede, eller er foregået i forbindelse med vådområdeprojekter eller store EU LIFE-projekter. Det er i øvrigt i de senere år indgået i fondens strategi, at køb af nye arealer som altovervejende hovedregel kun sker i tilknytning til eksisterende reservater.

Stå på egne ben

I 2006 blev Fugleværnsfonden omdannet til en uafhængig, erhvervsdrivende fond med almennyttigt formål. Formålet var dels at give fonden mulighed for at oppebære indtægter fra de efterhånden betydelige landbrugsarealer, dels at frigøre fonden juridisk fra DOF, således at man kunne optræde selvstændigt fx i forbindelse med ansøgninger om tilskud fra fonde og myndig-

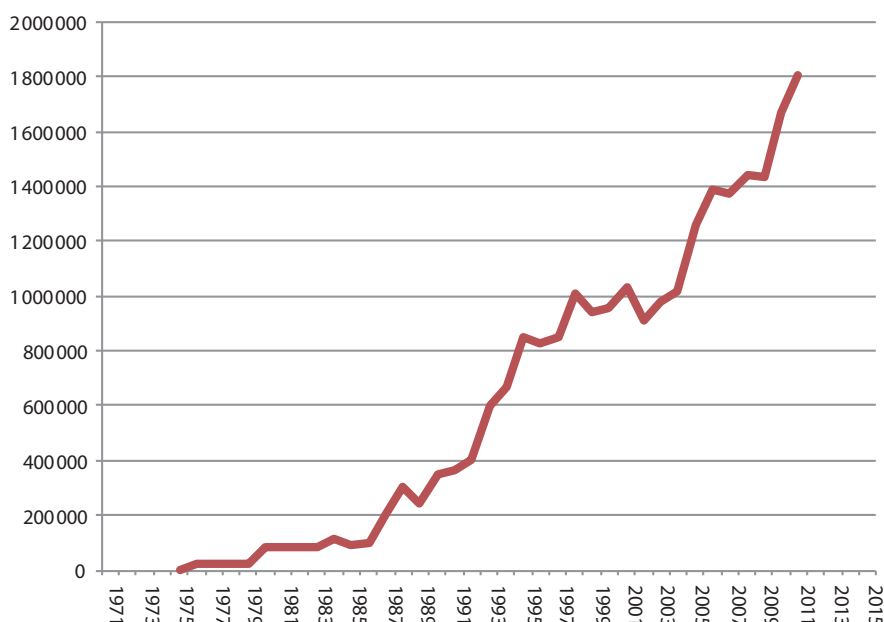

Fig. 1. Udviklingen i arvemidler til Fugleværnsfonden udtrykt som ni års glidende gennemsnit. Kilde: Fugleværnsfondens regnskaber.

heder. Herved opnåede Fugleværnsfonden samtidig, at fonden ikke automatisk blev taget til indtægt for den natur- og fuglepolitiske linje, som DOF anlagde.

Hvis man skal forsøge at samle et overblik over Fugleværnsfondens udvikling og indsats, kan man måske starte med at konstatere, at fonden efterhånden har nået en betragtelig størrelse, både når det gælder fugleområdernes antal og deres samlede areal. Fondens ejer eller administrerer 21 fugleområder med et samlet areal på ca. 960 ha. Flere af områderne indgår i Natura 2000-områder af international betydning for fuglelivet. Det drejer sig om især strandengene på Nyord ved Møn (186 ha), Saksfjed-Hyllekrog på Sydlolland (163 ha), Sølsted Mose i Sønderjylland (103 ha) og Tryggelev Nor, Salme Nor og Nørreballe Nor på Langeland (170 ha; se artiklen om Fugle, naturpleje og overvågning på reservaterne).

Udover de store reservater har fonden en række mindre områder rundt omkring i landet, hvoraf mange har stor betydning som mål for fugleture og som levesteder og rastelokaliteter for fuglene. Der kan nævnes fx Nivå Bugt Strandenge, Vaserne, Gundsømagle Sø, Ravnstrup

Sø, Bøjden Nor, Stubbe Sø og Agerø. Langt størstedelen af fondens naturområder er søer, moser, ferske enge og strandenge og fuglelivet følgelig hovedsagelig svømme- og vadefugle. Det svarer til, at det var disse områder, der var mest truede ved etableringen af fonden, men de har også den fordel, at de giver publikum størst mulighed for at opleve fuglene.

I takt med udviklingen i dansk naturbeskyttelse er fokus i stigende grad rettet mod andre naturtyper såsom skov, heder, overdrev etc. Denne ændring matcher fint DOFs natursyn og anbefalinger. Der er dog et stykke vej fra målsætninger og ønsker til realiteterne. Det er ofte en lang proces at gøre et arealkøb modent, og netop skove, overdrev og andre terrestriske naturtyper er dyre og kræver omfattende forberedelser at erhverve.

Det skal også nævnes, at Fugleværnsfonden i alle årene kun har ageret inden for landets grænser. Det internationale perspektiv – fugle kender ingen grænser – har været overladt til andre. Fondens har derfor i en årrække blot ydet økonomiske støtte til DOFs internationale arbejde med at beskytte vore trækfugle, når de ikke 'var hjemme'.

Ikke alene skulle der sikres gode yngleforhold for fuglene på reservaterne. Også trækfuglene skulle tilgodeses først og fremmest ved beskyttelse mod jagt. Foto: John Larsen, Pibeænder.

Partnere og samarbejde

Vi kan med glæde konstatere, at der står en sådan respekt om Fugleværnsfonden, at flere stiftelser og fonde har overladt administrationen af naturområder til fonden. Karen Krieger-Fonden har finansieret købet af Bøjden Nor, Saksfjed/Hyllekrog og Barup Sø og overdraget administrationen af områderne til Fugleværnsfonden. Det samme har Aage V. Jensen Naturfond gjort m.h.t. reservatet i Vaserne, hvor Fugleværnsfonden endvidere har fået ansvaret for formidlingen af de yderligere områder i Vaserne, som Aage V. Jensen Naturfond købte i 2013. Endvidere har Fugleværnsfonden indgået aftale med Den Hageske Stiftelse om forvaltningen af stiftelsens strandengsarealer ud til Nivå Bugt.

Fugleværnsfonden har gennem årene haft et tæt samarbejde med de offentlige myndigheder: statslige styrelser, kommuner, amter og senere regioner især i forbindelse med fx jordfordelinger og dispensationer til at gennemføre formidlings- og naturgenopretningsprojekter. Dette samarbejde har i langt de fleste tilfælde fungeret fint, og der har været en positiv og frugtbar udveksling af erfaringer mellem parterne. Fugleværnsfonden ønsker at have et godt forhold til de lokale naboer rundt om reservaterne, og dette er også lykkedes langt de fleste steder. Hvor det ikke lykkes så godt, er årsagen som regel modstridende interesser mellem fondens naturbeskyttelsesformål og de lokale landmænds interesser i fx jord, jagt og vandstandsforhold. Erfaringerne har vist, at man oftest kan komme langt med oplysning og dialog. Dette har medvirket til give Fugleværnsfonden et godt og troværdigt image.

Først og sidst har Fugleværnsfonden naturligvis et tæt samarbejde med DOF. Fonden er jo udsprunget af kernen i DOF for 50 år siden og stiftet af DOF som selvstændig juridisk fond for 10 år siden. Fugleværnsfonden er den areal- og naturforvaltende enhed, som skaber og driver fristeder for fuglene. Når samarbejdet mellem DOF og Fugleværnsfonden er tæt, opstår der en naturlig gensidighed omkring den fælles interesse. Men tætheden kan også blive så hed, at en let og kølig brise er velkommen. Det var således helt logisk, at der var betænkeligheder i DOF, da fonden ønskede at frigøre sig fra DOF og få sin selvstændighed for godt 10 år siden. Kunne den dengang 40-årige klare sig selv? De forløbne 10 år gav svaret: Ja – endda rigtig godt.

Fonden stadig i førerfeltet

Fugleværnsfondens reservater udmærker sig på to måder i forhold til de fleste andre naturområder: De forvaltes og plejes, så fuglelivet har optimale levemuligheder, og næsten alle reservater er gjort tilgængelige

lige for publikum, så der er optimale muligheder for at opleve fuglelivet på nært hold (se artiklen om Formidling på reservaterne). Danmark har mange spændende fugleområder, men det kan være svært at komme ud at opleve fuglene, fordi der ikke er offentlig adgang, eller fordi det kan være svært at komme tæt på fuglene uden at skræmme dem væk.

Fugleværnsfondens betydning for beskyttelsen af fuglelivet er ikke den samme som dengang, den blev stiftet. Staten har købt og administrerer store naturarealer, der er kommet store fonde med økonomiske ressourcer, som langt overstiger Fugleværnsfondens økonomi, og endelig er den danske naturbeskyttelseslovgivning blevet meget stærkere set over de sidste 50 år.

Alligevel har Fugleværnsfonden fortsat stor betydning. Den giver mange mennesker, herunder skolebørn, mulighed for at opleve fugleliv på nært hold, og Fugleværnsfonden er garant for en fortsat sikring og pleje af fugleområderne. Fugleværnsfonden repræsenterer i øvrigt en kontinuitet, der fx viser sig ved, at fonden har stået for fortsatte tilkøb til flere fuglereservater gennem 20, 30 eller 40 år.

Hvor kyst- og andre vådområder stod højt på Fugleværnsfondens ønskeseddel de første mange år, er skovområder i stigende grad kommet på dagsordenen. Foto: Allan Gudio Nielsen, Lille Flagspætte i reservatet i Vaserne ved Furesøen.